

**FOREST DEVELOPMENT CORPORATION OF MAHARASHTRA
LIMITED**
(A Government of Maharashtra Enterprise)

कक्ष-नियो/संववि/प्र.क्र. ५२/२२-२३/२५-२६/ ३९७

दिनांक : 2 MAY 2025

परिपत्रक

विषय: सागेत्तर प्रजातींच्या बियाण्यांचे संकलना संबंधी मार्गदर्शक सूचना.

महाव्यवस्थापक, प्रादेशिक व्यवस्थापक व विभागीय व्यवस्थापक (सर्व) यांच्या 01.10.2024 व 27.03.2025 रोजी पार पडलेल्या आढावा सभेत साग प्रजाती बरोबरच सागेत्तर प्रजातींच्या गुणवत्तापूर्ण रोपांची निर्मिती करण्यासाठी बियाणे संकलनाचे निर्देश देण्यात आले होते. वनसंवर्धनासाठी जनुकीयदृष्ट्या (Genetic point of view) उत्कृष्ट दर्जाची रोपे अत्यावश्यक असून त्यासाठी दर्जेदार बियाण्यांची उपलब्धता महत्वाची आहे. बियाण्यांचे संकलन, वाळवण, साठवणूक व वापर ही सर्व प्रक्रिया शास्त्रीय पद्धतीने व नियोजनबद्ध रीतीने केल्यास त्यांची उगवण क्षमता व कार्यक्षमतेत लक्षणीय वाढ होते. या प्रक्रियेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी खालील प्रमाणे मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात येत आहे.

१.०० स्रोतांची ओळख व निवड:

बीज संकलनासाठी प्रजातीच्या नैसर्गिक अधिवास क्षेत्रात असलेले निरोगी, सरळ बुंधा, मोठे Crown असलेले तरुण ते मध्यमवयीन (Young to Middle Aged) मातृवृक्ष (Mother Tree) निवडावेत. स्रोतांचे जीपीएस निर्देशांक (GPS Co-ordinates), उंची, पोहोच मार्ग, स्थळदर्शक नकाशा आदी माहितीचा दस्तऐवज तयार करून सुरक्षित ठेवावा.

२.०० बीज संकलनाचा कालावधी:

प्रत्येक प्रजातीचा फुलोरा कालावधी, फळधारणेची वेळ, फळ परिपक्वतेचा कालावधी याचा अभ्यास करून संकलनाचा कालावधी ठरवावा. या संबंधित “महाराष्ट्र वन विभाग — वनसंशोधन वृत्त : 50 कोटी वृक्ष लागवड कार्यक्रमांतर्गत प्रजातींची निवड व रोप निर्मिती मार्गदर्शिका” या पुस्तिकेत माहिती उपलब्ध आहे. ही मार्गदर्शिका FDCM चे संकेतस्थळ www.fdcml.co.in अंतर्गत Guidelines / Circulars वर उपलब्ध असून यासोबत सहपत्रीत करण्यात येत आहे.

३.०० पिकलेली फळे/शेंगा ओळखण्याची तांत्रिक प्रक्रिया:

बीज संकलन हे पिकलेल्या / परीपक्व झालेल्या फळ/शेंगामधून करण्यात यावे. पिकलेली फळे किंवा शेंगा ओळखण्यासाठी काही तांत्रिक प्रक्रिया वापरल्या जातात, ज्यामुळे योग्य वेळी त्यांची कापणी करता येते. खाली काही महत्वाच्या पद्धती आणि संकेत विषद करण्यात येत आहेत:

३.०१ दृश्यक निरीक्षण (Visual Indicators)

रंग बदल: फळाचा किंवा शेंगांचा नैसर्गिक रंग बदलतो. जसे की, हिरव्या रंगातून पिवळसर, लालसर किंवा तपकिरी रंगात बदल होतो.

आकार आणि फुगवटा: पूर्ण विकसित आकार प्राप्त होतो. शेंगांची जाडी व लांबी वाढलेली असते.

टवटवीतपणा कमी होणे: पाने आणि शेंगा थोडी कोरडी किंवा फिकट दिसू लागतात.

३.०२ स्पर्श आधारित तपासणी (Tactile Testing)

शेंगेला हात लावल्यावर ती घट्ट किंवा काही प्रमाणात मऊ झालेली असते. काही फळे सहज गळून पडतात, जे पक्वतेचे लक्षण असते.

३.०३ आवाजावर आधारित चाचणी (Sound Test)

काही शेंगा हलवताना किंवा टोकल्यावर विशिष्ट “खुळखुळ” आवाज करतात, जेव्हा आतली बिया पूर्ण तयार झालेल्या असतात.

४.०० बीज संकलनाकरिता मातृवृक्षाखालील क्षेत्राची साफसफाई:

बीज संकलन करण्यापूर्वी मातृवृक्षाखालील क्षेत्र स्वच्छ करून फळे/शेंगा जमिनीवर पडल्यावर सहजपणे जमा करता येतील अशी व्यवस्था करावी. नेट्स, ट्रॅप्स वापरून फळे जमिनीवर पडण्यापूर्वीच गोळा करणे शक्य असल्यास तसे करावे.

५.०० बीज संकलनाची पद्धत:

बीज संकलन करताना हाताने तोडणे/झाड हलवणे/शेंगा झटकणे इत्यादी सुरक्षित पद्धतींचा अवलंब करावा. ओरबाडून बियाणे जमा करू नये. झाडावरील / जमिनीवरील सर्व फळे संकलित करू नयेत, काही चांगली फळे व बिया नैसर्गिक पुनरुत्पादनासाठी व पक्ष्यांसारख्या वन्य जीवांसाठी सोडावेत, कारण हे जैवविविधता व परिसंस्थेच्या संतुलनासाठी आवश्यक असते.

५.०१ फळापासून बी गोळा करणे : गर असलेल्या पिकलेली फळांमधून बीज वेगळे करताना, फळ काही दिवस ठेवून आंबवावी (फर्मेशन) किंवा पिकलेली फळे हाताने चोथून बीज वेगळे करावे (मॅन्युअल पल्पिंग) आणि नंतर बीज स्वच्छ पाण्याने धुवून सावलीत चांगली वाळवावीत. थेट सूर्यप्रकाशात वाळवल्यास त्यातील प्रोटीन व एन्झाइम्स नष्ट होऊन बीजाच्या अंकुरण क्षमतेवर परिणाम होऊ शकतो.

५.०२ शेंगापासून बी गोळा करणे : शेंगामधून बीज गोळा करण्याकरिता मातृवृक्षावर शेंगा परीपक्व होवू द्यावे त्यानंतर परीपक्व झालेल्या शेंगा तोडून त्यांना स्वच्छ पृष्ठभागावर सावलीत चांगली वाळवावीत त्यानंतर त्यामधून बीज गोळा करावे.

६.०० वाळवण व साठवणूक (Drying and Storage):

वन प्रजातींच्या बियाण्यांचे Viability (उगवन क्षमता) आणि Storage Behaviour (साठवणूक स्वरूप) यावर आधारित दोन प्रमुख प्रकारात वर्गीकरण करता येते:

६.०१ **Orthodox Seeds (सामान्य प्रकारची बियाणे):** अशी बियाणे 10 ते 12% पर्यंत Moisture Content कमी केल्यानंतरही त्याची उगवण क्षमता टिकून राहते. अशा बियाण्यांना उन्हात चांगले वाळवून नंतर हवाबंद आणि कोरड्या ठिकाणी साठवावे. यामुळे त्यांची उगम क्षमता दीर्घकाळ टिकते.

६.०२ **Recalcitrant Seeds (संवेदनशील बियाणे):** ही बियाणे वाळवणे अथवा गोठवणे या प्रक्रियांना अत्यंत संवेदनशील असतात. त्यामध्ये आर्द्रता टिकवून ठेवणे आवश्यक असते. ही बियाणे साठवणुकीदरम्यान जास्त वाळविल्यास किंवा कमी तापमानात ठेवल्यास त्यांची उगवण क्षमता लवकर नष्ट होते.

उदाहरणार्थ: आंबा (*Mangifera indica*), नीम (*Azadirachta indica*), जांभूळ (*Syzygium cumini*) इत्यादी. या प्रकारातील बियाण्यांचा Viability Period तुलनात्मकदृष्ट्या कमी असतो. त्यामुळे बियाणे संकलनानंतर लवकरात लवकर वापरणे आवश्यक असते. ही बियाणे आकाराने मोठी असतात आणि त्यामध्ये जलांश (Moisture Content) अधिक प्रमाणात असतो.

७.०० इतर सूचना:

७.०१ संकलित बियाण्यातील काडी-कचरा, अपक्व अथवा खराब बियाणे वेगळे करून फक्त शुद्ध बियाण्याची निवड करावी.

७.०२ निवडलेले बियाणे योग्य प्रमाणात सूर्यप्रकाशात वाळवून गनी बॅगमध्ये भरावे व गोडाऊनमधील रॅकवर साठवणूक करावी.

७.०३ बियाण्याच्या पिशव्यांवर लेबल लावून त्यावर खालील माहिती नमूद करावी: प्रजाती, उगवण क्षमता, स्रोत स्थान, संकलन दिनांक, इत्यादी.

७.०४ बियाणे संकलनाच्या दृष्टीने विभागीय स्तरावर साठवणूक स्थळे (उदा. नर्सरी, डेपो, रेंज कार्यालय इत्यादी) निश्चित करण्यात यावीत.

७.०५ बियाणे संकलन करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांनी दर आठवड्याला निश्चित साठवणूक स्थळांवर बीज जमा करावे.

७.०६ संकलना नंतर बियाण्याची उगवण क्षमता तपासण्यासाठी छोट्या प्रमाणावर Germination Test करून त्याचा अहवाल जतन करून ठेवावा.

७.०७ क्षेत्रीय कर्मचारी तसेच विभागीय व्यवस्थापकांनी बीज संकलन प्रक्रियेची वेळोवेळी तपासणी करून त्याबाबतचा नियमित अहवाल वरिष्ठ कार्यालयास पाठवावा.

७.०८ बियाणे संकलनासाठी केवळ उपलब्ध मनुष्यबळाचा वापर करण्यात यावा. या प्रयोजनार्थ येणारा खर्च उपलब्ध अनुदानातून भागविण्यात यावा.

७.०९ संकलित बियाण्याचा वापर पुढील कार्यासाठी करावा:

रोपे निर्मिती, सिड बॉल निर्मिती, शाळा/संस्था यांना पावसाळ्यात बीज वाटप, अवनत व पडीत वनक्षेत्र, पहाडी/उताराचे क्षेत्र, नाल्याजवळ, विक्री डेपो आदी ठिकाणी बीज पेरणी (Seed Debling), मोठ्या प्रमाणावर संकलन झाल्यास विक्रीसाठी वापर.

८.०० चेकलिस्ट : बियाणे संकलन व साठवणूक

- संकलनासाठी योग्य झाडे निश्चित केली आहेत काय?
- संकलनाची योग्य वेळ निवडली आहे काय?
- संकलन साधने (झारी, दोरी इ.) तयार आहेत काय?
- बियाणे योग्यरित्या स्वच्छ केली आहेत काय?
- बियाणे सावलीत वाळवली आहेत काय?
- खराब बिया वेगळ्या केल्या आहेत काय?
- बियाण्यांची लेबलिंग केली आहे काय?
- साठवणुकीसाठी योग्य कंटेनर निवडला आहे काय?
- साठवणुकीची जागा कोरडी (Moisture less) व थंड आहे काय?
- बियाण्याची अंकुरण क्षमता तपासली आहे काय?

९.०० विभागीय व्यवस्थापक व प्रादेशिक व्यवस्थापक यांनी या परिपत्रकातील दिशानिर्देशांची अंमलबजावणी बाबत नियमीत आढावा घ्यावा.

सहपत्र: वरील प्रमाणे

(संजीव गोड)
व्यवस्थापकीय संचालक

प्रति,

महाव्यवस्थापक, नागपूर प्रदेश
प्रादेशिक व्यवस्थापक, चंद्रपूर प्रदेश / नाशिक प्रदेश
विभागीय व्यवस्थापक, वनप्रकल्प विभाग (सर्व)

महाराष्ट्र वन विभाग

वन संशोधन वृत्त

५० कोटी वृक्ष लागवड कार्यक्रम

अंतर्गत

प्रजातींची निवड व रोपनिर्मिती मार्गदर्शिका

मुख्य वनसंरक्षक आणि वनसंवर्धन तज्ञ, पुणे

* प्रस्तावना *

मा. मंत्री, वने, महाराष्ट्र राज्य यांच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे पुढील ३ वर्षांच्या काळात एकूण ५० कोटी वृक्ष लागवडीचा कार्यक्रम हाती घ्यावयाचा आहे. महाराष्ट्र राज्य हे एक मोठे राज्य असून त्यामध्ये भौगोलिक परिस्थिती, हवामान, पर्जन्यमान यामध्ये विविधता आहे. या विविधतेला अनुसरून त्या त्या भागामध्ये आढळणाऱ्या प्रजातीच्या आधारावर लागवड करावयाच्या वृक्ष प्रजातींच्या निवडीसाठी १४९ प्रजातींची तांत्रिक माहिती मार्गदर्शक पुस्तिकेच्या स्वरूपात आपल्यासमोर मांडत आहे. या पुस्तिकेच्या सुधारणेसाठी सुचना असल्यास स्वागत आहे. त्याप्रमाणे वनसंशोधन विभागास लेखी कळवावे. ही मार्गदर्शक पुस्तिका अद्यावत होण्यासाठी आपल्या बहुमुल्य सुचना अत्यंत उपयुक्त ठरतील.

सदर मार्गदर्शिकेसाठी मा. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबलप्रमुख) तसेच प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संशोधन, शिक्षण व प्रशिक्षण) यांचे मार्गदर्शन लाभले आहे.

या मार्गदर्शक पुस्तिकेच्या निर्मितीसाठी "ऑयकॉस" या पर्यावरण व स्थानिक प्रजातींच्या लागवडी संदर्भात काम करणाऱ्या संस्थेच्या केतकी घाटे व मानसी करंदीकर यांनी अत्यंत मोलाची मदत केल्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार.

पुणे - ४११०१६.

दिनांक : २३ सप्टेंबर २०१६

(टी. एन. सालुंके)

मुख्य वनसंरक्षक आणि वनसंवर्धन तज्ञ,
पुणे

महाराष्ट्र वन विभाग

वन संशोधन वृत्त

रोपे निर्मिती व लागवडीसाठी प्रजाती
व त्यांची आवश्यक माहिती

* सूचना *

१. रोपवाटिका करायची आहे तिथे "पाऊसमान" किती आहे त्यानुसार रोपांची निवड करावी. आपल्याच भागात ज्या स्थानिक वनस्पती सहज आढळत आहेत त्यांची रोपे करावीत. पुढे दिलेली यादी सर्वसाधारण आहे. प्रत्येक ठिकाणच्या स्थानिक परिस्थितीनुसार (माती, दगड, भूरूप, सूक्ष्म हवामान इ.) ही झाडे कमी जास्त प्रमाणात आढळतात. याची नोंद घ्यावी.
२. सहा महिने किंवा त्यापेक्षा कमी वयाची रोपे लागवड करण्यासाठी रूट ट्रेनरचा (Root trainer) वापर करणे शक्य आहे.
३. परिस्थिती आणि क्षेत्राप्रमाणे स्थानिक प्रजातींची लागवड करावी. मूळ उद्देश जंगले तयार करणे हा असल्याने स्थानिक नसणाऱ्या (Non-native) प्रजातींची निर्मिती व लागवड टाळावी.

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
वृक्ष							
१.	खैर	Acacia Catechu	✓		✓	✓	बी
२.	हिवर	Acacia leucophloea	✓		✓	✓	बी
३.	बाभूळ	Acacia nilotica			✓	✓	बी
४.	पिसा	Actinodaphne angustifolia	✓	✓			बी
५.	बेल	Aegle marmelos	✓		✓	✓	बी
६.	महारुख	Ailanthus excelsa	✓		✓	✓	बी छाट
७.	अंकोळ	Alangium salvifolium	✓		✓	✓	बी
८.	शिरीष	Albizia lebbeck	✓	✓	✓	✓	बी
९.	किन्हाई	Albizia procera	✓		✓	✓	बी

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
वृक्ष						
जानेवारी	३०,०००-४०,०००	४०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	२४	औषधीयुक्त, नत्रस्थिरीकरण, जमिनीचा कस सुधारणे-धूप थांबविणे, कात, घरबांधणी, फर्निचर, हातमाग, विहिरीचे बांधकाम, तेलाच्या घाणी, सरपण, कोळसा, दोर, डिक, रंग, चारा-पाने
एप्रिल-जून	३७,०००	माहितीचा अभाव	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	चारा-पाने, औषधीयुक्त, जळाऊ लाकूड
एप्रिल-मे	७,०००-११,०००	८०-९०	४८ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	माहितीचा अभाव	औषधीयुक्त, कुंपण, बैलगाड्या, हातगाड्या, होड्या, शेतीची अवजारे तेलाच्या घाणी, खाणकाम, हातमाग सरपण, कोळसा, कातडी कमविणे-साल आणि शेंगा, काळा रंग आणि शाई, डिक
मे-जून	माहितीचा अभाव	७०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	३६-४८	औषधीयुक्त, रस्ता सुशोभीकरण
एप्रिल-मे	५३००	५६	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने
मे-जून	९५००	७०-९०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड) छाट	६-१२	औषधीयुक्त, मृद-संधारण/स्थायीकरण, इमारती लाकूड, जळाऊ लाकूड, रस्ता सुशोभीकरण, आवरण पेटी/बोर्ड खेळणी, हत्यान्यांच्या मुठी, आगपेटी, पिंप
मार्च-मे	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	२४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप,	२४	औषधीयुक्त, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने
जानेवारी-मार्च	८०००-१३,०००	६०-९४	२४ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	६-१२	औषधीयुक्त, प्रदूषणनियंत्रण, औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, लहान इमारती माल / वासे, जळाऊ लाकूड/कोळसा, चारा-पाने, सालीपासून कातडी कमविणे, नित्योपयोगी वस्तू, बैलगाड्या, फर्निचर, सावली, मध
एप्रिल-मे	१९,५००-२४,०००	५०-८०	२४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	१२-२४	बांधकामासाठी, शेतीची अवजारे, बैलगाड्या, फर्निचर, सरपण, कोळसा, कागदाचा लगदा, डिक

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
१०.	सातवीण	<i>Alstonia scholaris</i>	✓	✓			बी
११.	धावडा	<i>Anogeissus latifolia</i>	✓		✓	✓	बी
१२.	रोहीतक	<i>Aphanamixis polystachya</i> / <i>Amoora rohituka</i>	✓	✓			बी
१३.	रान फणस	<i>Artocarpus hirsutus</i>	✓	✓			बी
१४.	नीम	<i>Azadirachta indica</i>	✓		✓	✓	बी
१५.	कांचन	<i>Bauhinia purpurea</i>	✓	✓	✓	✓	बी
१६.	आपटा	<i>Bauhinia racemosa</i>	✓	✓	✓	✓	बी
१७.	सावर	<i>Bombax ceiba</i>	✓	✓		✓	बी
१८.	सालई	<i>Boswellia serrata</i>	✓		✓	✓	बी
१९.	आसणा	<i>Bridelia retusa</i>	✓	✓	✓	✓	बी
२०.	चारोळी	<i>Buchanania cochinchinensis</i>	✓		✓	✓	मुळांचे फुटवे, बी

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
मार्च-एप्रिल	२-६ लाख	१०-६०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२	औषधीयुक्त, लहान इमारती माल सावली, रस्ता सुशोभिकरण
एप्रिल-मे	१,०८,०००-१,३५,०००	४०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप,	२४	घरबांधणी, इमारती माल/वासे, डिक
एप्रिल-मे	१०००-१२००	७०-९०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, वायुप्रदूषणनियंत्रण, घरबांधणी, खोकी, बोटीचे काही भाग, बिया-तेल, दिव्यांमध्ये जाळण्यासाठी, रस्ता सुशोभीकरण
मे-जून	१००-१२५	७५-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, कलम, स्टंप (मूळ खोड)	माहितीचा अभाव	औषधीयुक्त, खाद्यफळ, इमारती लाकूड, होड्या, फर्निचर, शेतीची अवजारे
जून-ऑगस्ट	४०००	४०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ खोड)	१२	औषधीयुक्त, प्रदूषण नियंत्रण, जंतुनाशक गुणधर्म, लहान इमारती माल / वासे, जळाऊ लाकूड / कोळसा, चारा-पाने, डिक, नित्योपयोगी वस्तू, फांद्यांपासून हिरवे खत, सावली
एप्रिल-मे	६४००-८०००	३०-७५	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	६-१२	औषधीयुक्त, नत्रस्थिरीकरण, शेतीची अवजारे, बांधकाम, चारा-पाने, कातडी कमावण्यासाठी-साल
जानेवारी-मार्च	६४००-९७००	६०-९५	१२ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी	६-१२	औषधीयुक्त, (पाने-खोड), दोरखंड
एप्रिल-मे	२१,४३०-३८,५००	१५-७५	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	६-१२	औषधीयुक्त, रेशमी धागे, -उशी, जीवन संरक्षक पट्टे, इतर जीवनसंरक्षक साधने, रेफ्रिजरेटर मध्ये वीज प्रतिरोधक, चारा-पाने कोवळ्या डहाळ्या
एप्रिल-जून	१३,५००-१५०००	१०-२०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	६-१२	खेळणी, पाण्याचे पाईप, कोळसा, कागदासाठी लगदा, डिक
डिसेंबर-जानेवारी	१३,७००-१७,०००	२०-७५	२४ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी,	६-१२	औषधीयुक्त (पाने-फळ), औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, शेतीची अवजारे, हत्यारांची मूठ, चारा, शोभिवंत
एप्रिल-मे	२,७००-५,०००	३०-७०	१२ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप, मुळांचे फुटवे	१२	औषधीयुक्त, खाद्यफळ, चारा-पाने

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
२१.	पळस	Butea monosperma	✓	✓	✓	✓	छाट, बी
२२.	उंडी	Calophyllum inophyllum / tomentosum	✓				बी
२३.	राळधूप	Canarium strictum		✓			बी
२४.	कुंभा	Careya arborea	✓	✓		✓	बी
२५.	भेरली माड	Caryota urens	✓	✓		✓	बी
२६.	बहावा	Cassia fistula	✓	✓	✓	✓	बी
२७.	गेळा	Catunaregam spinosa	✓	✓			बी
२८.	तमालपत्र	Cinnamomum zeylanicum	✓	✓			बी
२९.	गणेश, सोनसावर	Cochlospermum religiosum			✓	✓	बी
३०.	भोकर	Cordia dichotoma	✓	✓	✓	✓	बी
३१.	वरुण, वायवर्ण	Crataeva adansonii	✓	✓		✓	बी, छाट, मुळांचे फुटवे
३२.	फाशी	Dalbergia lanceolaria			✓	✓	मुळांचे फुटवे, बी,

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
जून-जुलै	१५००-१८००	७०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२	औषधीयुक्त, रस्ता सुशोभीकरण
मार्च-जून	१९५	२५-३०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप,	६-१२	इमारती लाकूड, बियांच्या तेलापासून-साबण, दिवा
नोव्हेंबर-जानेवारी	१९४	५०	३-४ दिवस पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप,	१२	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड,
जून-जुलै	२८००-२९००	३०-६०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप,	१२	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड, ब्राऊन पेपर तयार करण्याकरिता, पाने-बिडी आणि चिरूट करिता, शोभिवंत
जानेवारी-एप्रिल	७५०	६०-९०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, नीरा-उत्साहवर्धक पेय, घरबांधणी, शेतीची अवजारे, पानांपासून धागा-दोर बनवण्यासाठी, रस्ता सुशोभीकरण
मार्च-एप्रिल	५०००	२२-६५	आम्ल प्रक्रिया	पिशवीतील रोप	६-१२	औषधीयुक्त, लहान इमारती माल, रस्ता सुशोभीकरण
ऑक्टोबर-नोव्हेंबर	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, कुंपण, शेतीची अवजारे, हत्यारांच्या मुठी, हातात धरण्याच्या चालकाच्या (Walking sticks), सरपण, रंग (dye)
मे-जून	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२-१४	औषधीयुक्त, मसाल्याचा पदार्थ, पाने
मार्च-एप्रिल	१३४००	८	२४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	६	औषधीयुक्त, रेशमी धागे-उशी, गाद्या, जीवन संरक्षक पट्टे, इतर जीवन संरक्षक साधने, रेफ्रिजरेटर मध्ये वीजप्रतिरोधक करिता
मे-जून	६०००	६५	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	१२-२४	औषधीयुक्त, कुंपण, इमारती लाकूड, घरबांधणी, बैलगाड्या, होड्या, बिया-तेल, जळाऊ लाकूड, शेतीची अवजारे
जुलै-ऑगस्ट	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	२४ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, मूळांचे फुटवे	२४	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड, फळ्या-पेट्या बनविण्यासाठी, चारा-पाने, कापडाला रंग
मार्च-मे	१८५००-४००००	७०	२४ तास पाण्यात भिजवणे	मूळांचे फुटवे, पिशवीतील रोप,	१२-२४	औषधीयुक्त-खोड, इमारती लाकूड, फर्निचर, शेतीची अवजारे, हत्यारांच्या मुठी, बियांचे तेल

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
३३.	शिसम	Dalbergia latifolia	✓	✓	✓	✓	बी
३४.	शिसव	Dalbergia sisoo	✓		✓	✓	बी
३५.	टेम्भुर्णी/टेमरू/ तेंदू	Diospyros melanoxylon	✓		✓	✓	बी
३६.	मेढशिंगी	Dolichandrone falcata	✓		✓	✓	बी
३७.	आवळा	Emblica officinalis	✓	✓	✓	✓	बी, डोळा
३८.	पांगारा	Erythrina suberosa	✓		✓	✓	बी
३९.	पिपर/पिपरी	Ficus amplissima	✓	✓	✓	✓	छाट, बी
४०.	पायर	Ficus arnottiana	✓	✓			छाट, बी
४१.	पिंपरण	Ficus spp.			✓	✓	छाट, बी
४२.	नांद्रूक	Ficus microcarpa	✓	✓	✓	✓	छाट, बी

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
डिसेंबर-जानेवारी	१८५००-४००००	५०-८०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२-१४	इमारती लाकूड, फर्निचर
नोव्हेंबर-मार्च	५००००	७५-९०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड) डांब	६-१२	औषधीयुक्त, मृद-धारण / स्थायीकरण, औद्योगिकदृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, लहान इमारती माल/वासे, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने/शेंगा, नित्योपयोगी वस्तू, रस्ता सुशोभीकरण
एप्रिल-जून	९००-१४००	४५-९०	२४ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२-१३	औषधीयुक्त, चारा, बिडी
जानेवारी-एप्रिल	१७०-२८४	५०-७४	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२	कोरड्या-निकृष्ट जमिनी वनीकरणासाठी, शेतीची अवजारे, चारा-पाने
नोव्हेंबर-फेब्रुवारी	६८००-८९००	४०-५०	गरम पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड) डांब	९	औषधीयुक्त, प्रदूषण नियंत्रण, लहान इमारती माल/वासे, जळाऊ लाकूड/कोळसा, बैलगाड्या, फर्निचर, चारा-पाने, सालीपासून कातडी कमविणे, नित्योपयोगी वस्तू, मध
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, डांब	२४	औषधीयुक्त, मृद-संधारण, काडेपेटी, खेळणी, खोकी, आंतरसालापासून दोर, जळाऊ लाकूड, लगद्यासाठी, चारा, रस्ता सुशोभीकरण
मार्च-मे	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	प्राण्यांच्या विष्टेतून	पिशवीतील रोप, छाट, डांब, गुटी कलम	२४	औषधीयुक्त, कोरीव काम, रस्ता, सुशोभीकरणासाठी, सावली
मार्च-मे	७.५०-१० लाख	खूप कमी	प्राण्यांच्या विष्टेतून	पिशवीतील रोप, छाट, डांब, गुटी कलम	२४	औषधीयुक्त, भरपूर फळे येणारे झाड म्हणून फळे खाणाऱ्या पक्षांना आकर्षित करते
मार्च-मे	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	प्राण्यांच्या विष्टेतून	पिशवीतील रोप, छाट, डांब, गुटी कलम	२४	चारा-पाने, रस्ता, सुशोभीकरण
मार्च-मे	१,६०,०००	माहितीचा अभाव	प्राण्यांच्या विष्टेतून	पिशवीतील रोप, छाट, डांब	१२-२४	औषधीयुक्त, चारा-पाने, रस्ता, सुशोभीकरण, फर्निचर, सावली

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
४३.	उंबर	Ficus racemosa	✓	✓	✓	✓	छाट, बी
४४.	घोगरा	Gardenia latifolia			✓	✓	बी
४५.	डिकेमाली	Gardenia resinifera / G. lucida	✓		✓	✓	बी, छाट
४६.	काकड	Garuga pinnata	✓		✓	✓	बी
४७.	शिवण	Gmelina arborea	✓	✓	✓	✓	बी
४८.	धामण	Grewia tiliifolia	✓	✓	✓	✓	बी
४९.	हेदू	Haldina cordifolia	✓	✓		✓	बी
५०.	अंजन	Hardwickia binata			✓	✓	बी
५१.	वारस	Heterophragma roxburghil	✓	✓	✓	✓	बी
५२.	कुडा	Holarrhena pubescence	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
५३.	वावळ	Holoptelea integrifolia	✓		✓	✓	बी
५४.	खुरी/राय कुडा	Ixora brachiata	✓	✓			बी
५५.	राय कुडा	Ixora parviflora			✓	✓	बी
५६.	वारंग	Kydia calycina	✓	✓			बी

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
मार्च-जुलै	१,६०,०००	१०-१५	प्राण्यांच्या विष्टेतून	पिशवीतील रोप, छाट, डांब	६-१२	औषधीयुक्त, खाद्यफळ, चारा
मे-जून	माहितीचा अभाव	५०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, पत्रावळी-पाने
मार्च-मे	माहितीचा अभाव	५०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, छाट	२४	औषधीयुक्त, कोरीव काम, डिक
मे-जून	माहितीचा अभाव	४०-६०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप,	२४	फर्निचर, प्लायवूड, पेट्या, चारा-पाने
एप्रिल-जून	९००-१४००	४५-९०	२४ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	६-१२	औषधीयुक्त, औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, जळाऊ लाकूड/कोळसा, बैलगाड्यांचे आस, फर्निचर, आगपेटी, मद्य
जुलै	१००००-२००००	८०-८५	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२	औषधीयुक्त, चारा, इमारती लाकूड
जानेवारी-मार्च	१ करोड	५०	गरम पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड
मे-जून	३०००-५०००	७०-८०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	९	औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, लहान इमारती माल / वासे, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने उत्तम शेंगा, राळयुक्त, दोरखंडा करिता/शेतीची अवजारे तंतू
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२-२४	औषधीयुक्त, चारा-पाने
सप्टेंबर-फेब्रुवारी	२-६ लाख	८०	२४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप, छाट	१२-२४	औषधीयुक्त, जमिनीची धूप थांबविण्याकरता, वनीकरण, कुंपण, फर्निचर, कोरीव काम, रस्ता दुभाजकामध्ये लावण्यासाठी
मे-जून	२००००	२०-५०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप,	१२	औषधीयुक्त, प्लायवूड, हत्यारांच्या मुठी, चारा-पाने
जानेवारी-मे	माहितीचा अभाव	५०-७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप,	२४	सरपण, शोभिवंत
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त
जानेवारी-मार्च	३२०००	१३-१६	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ खोड)	६-७	इमारती लाकूड, जळाऊ लाकूड, दोर तयार करण्याकरिता, चारा-पाने

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
५७.	नाणा	Lagerstroemia microcarpa	✓	✓		✓	बी
५८.	तामण	Lagerstroemia speciosa	✓	✓			बी
५९.	मोई	Lanea coromandelica/ Odina wodier	✓	✓	✓	✓	बी
६०.	कवठ	Limonia acidissima	✓		✓	✓	बी
६१.	चांदवा	Macaranga peltata	✓	✓			बी
६२.	मोह	Madhuca latifolia	✓		✓	✓	बी
६३.	पेटारी	Mallotus repandus / Trewia nudifolia	✓				बी
६४.	आंबा	Mangifera indica	✓	✓	✓	✓	बी, छोट, मुळांचे फुटवे
६५.	खिरणी	Manilkara hexandra	✓	✓	✓	✓	बी, छोट,

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड, घरबांधणी, फर्निचर, बैलगाड्या, होड्या, नांगर, पेट्या, खोकी, शोभिवंत
जानेवारी-मार्च	३२०००	१३-१६	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	६-१२	इमारती लाकूड, हिरवळीचं खत-पाने, जळाऊ लाकूड
मे-जुलै	६०००-१००००	४०-६५	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२	इमारती लाकूड, चारा-पाने,सिल्क आणि लोकर रंगविण्याकरता डिकाचा वापर
ऑक्टोबर-मार्च	१८५००-१९५००	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, खाद्यफळे, बांधकाम, शेतीची अवजारे, कोरीव कामाच्या शोभिवंत वस्तू तयार करण्यासाठी, डिक, चटणी, जाम, जेली
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, रस्ता सुशोभिकरण
ऑक्टोबर-मार्च	४५०-१०००	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, (साल,मूळ) जंतुनाशक गुणधर्म, औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने, खाण्यालायक फुले, बियांत असणारा तेलाचा अंश, साबण तयार करण्याच्या कारखान्यांत छाया, शोभिवंत
जुलै	६८००	९०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२-१५	हलके, इमारती लाकूड
एप्रिल-जुलै	१०-२३७	उच्च	पाण्यात बुडवून ठेवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड) छाट, डांब, मुळांचे फुटवे, खोडांवरील मुळे,(rootlets at the base of stem),गुटी कलम	१२	खाण्यालायक फळे, रस्ता सुशोभिकरण, औद्योगिक दृष्ट्या, वापरात येणारे लाकूड, बी/चरबी युक्त तेल, प्रदूषण नियंत्रण, प्लायवूड, आवेष्टन पेटी, आगपेटी माल/वासे, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने, राळयुक्त शेतीची अवजारे
एप्रिल-जानेवारी	३५०००-३५५००	४०-६५	१२ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	१२-२४	औषधीयुक्त, हातात धरण्याच्या चालकाट्या (Walking sticks), अवजारांच्या मुठी

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
६६.	लिंबारा	Melia dubia	✓	✓			बी
६७.	अंजनी	Memecylon umbellatum	✓	✓			बी
६८.	नागचाफा	Mesua ferrea	✓	✓			बी
६९.	अळू	Meyna laxiflora	✓	✓			बी
७०.	सोनचाफा	Magnolia champaca	✓	✓		✓	बी
७१.	बकुळ	Mimusops elengi	✓	✓			बी
७२.	कळम	Mitragyna parvifolia	✓	✓	✓	✓	बी
७३.	बारतोंडी	Morinda pubescens	✓	✓	✓	✓	बी
७४.	पांढर	Murraya paniculata		✓			बी
७५.	कदंब	Neolamarckia cadamba	✓	✓			बी
७६.	नरक्या	Nothapodytes nimmoniana		✓			बी
७७.	पारिजातक	Nyctanthes arbortristis	✓		✓		बी, छाट
७८.	पारजांभूळ	Olea dioica	✓	✓			बी
७९.	टेदू	Oroxylum indicum	✓	✓			बी

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आम्ल प्रक्रिया, प्राण्यांनी खाल्लेलं बी	पिशवीतील रोप	१२-२४	औषधीयुक्त, वाद्ये बनविण्यासाठी, चहाची खोकी
ऑक्टोबर-मार्च	माहितीचा अभाव	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, खाद्य तेल-बिया, फर्निचर, हातात धरण्याच्या चालकाठ्या (Walking sticks), पानांपासून रंग-कापड उद्योग
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२	रेल्वे स्लीपर, जळाऊ लाकूड, पुलाच्या बांधकामात, खाणकाम व्यवसायात, बियांचे तेल-साबण तयार करण्याकरिता, दिवा, वंगण
मे-जून	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
ऑगस्ट-सप्टेंबर	१४०००-१७०००	३०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	६	औषधीयुक्त, वनीकरण, घराची दारे-खिडक्या, सुशोभन, होड्या, कारीव कामाच्या वस्तू, सावली
ऑक्टोबर-मार्च	२०००-४०००	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	२०-२४	औषधीयुक्त, लहान इमारती माल, पूल बांधण्याकरता, बियांपासून तेल, संगीत वाद्य
ऑक्टोबर-मार्च	१० लाख	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	६-१२	औषधीयुक्त, लहान इमारती माल, फळ्या, फर्निचर, शेतीची अवजारे.
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, बंदुकीचे दस्ते, बैलांच्या मानेवरील जू, कंगवे, फण्या, हत्यारांच्या मुठी, वाट्या-कटोरे, मुळापासून रंग
ऑक्टोबर-मार्च	माहितीचा अभाव	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	अवजारांच्या मुठी, हातात धरण्याच्या चालकाठ्या (Walking sticks), ब्रश, लाकडी हातोडा
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, चहाची खोकी, काडेपेटी, सरपण, चारा-पाने
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, बिया-तेल
नोव्हेंबर-फेब्रुवारी	९०००-१००००	५०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, छाट, डांब, मुळांचे फुटवे	६	औषधीयुक्त, वनीकरण, सरपण, खाद्यरंग
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, शोभिवंत
ऑक्टोबर-मार्च	माहितीचा अभाव	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२-२४	औषधीयुक्त, चारा, शोभिवंत

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
८०.	काळा पळस/ तिवस	Ougeinia oojeinensis		✓		✓	बी
८१.	शिंदी	Phoenix sylvestris	✓	✓	✓	✓	बी
८२.	करंज	Pongamia pinnata	✓	✓	✓	✓	बी
८३.	सौंदड/शमी	Prosopis cineraria			✓	✓	बी, मुळांचे फुटवे
८४.	बिजा	Pterocarpus marsupium	✓	✓	✓	✓	बी
८५.	रक्तचंदन	Pterocarpus santalinus	✓		✓	✓	बी
८६.	मुचकंद	Pterospermum acerifolium	✓	✓			बी, मुळांचे फुटवे
८७.	पुत्रंजीवा	Putranjiva roxburghii	✓	✓			बी
८८.	खडशिंगी	Radermachera xylocarpa	✓	✓		✓	बी
८९.	वाळूज	Salix tetrasperma		✓	✓		छाट

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
मे-जून	२८०००	४०-८०	२४ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	६-१२	इमारती लाकूड, बैलगाडीचाके, हत्यारांच्या मुठी, पलंगाचे पाय, शेतीची अवजारे, लाख (lac), चारा-पाने, दोर
मार्च-मे	८००-१५००	८०	पाण्यात (अनेक दिवस) बुडवून ठेवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	१०-१२	औषधीयुक्त, मृद-संधारण/स्थायीकरण, जंतुनाशक गुणधर्म, लहान इमारती माल/वासे, जळाऊ लाकूड, बी/लाकूड/पाने यांत असणारा तेलाचा अंश, बैलगाड्या, फर्निचर/कातीव वस्तू, चारा-पाने, साबण तयार करण्याचा कारखाना, शोभिवंत
जानेवारी-एप्रिल	१५००-१९००	४०-९०	४८ तास शेणाच्या मिश्रणात भिजवणे	बी पेरणी, स्टंप (मूळ-खोड)	६-१२	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड, चारा-पाने, डिक
जुलै-ऑगस्ट	२६०००-२८०००	४५-६०	आम्ल प्रक्रिया	पिशवीतील रोप, मुळांचे फुटवे	माहितीचा अभाव	नत्रस्थिरीकरण-मुळे, जमिनीचा पोत सुधारणा
फेब्रुवारी-मार्च	९००-१०००	९५	७२ तास शेणाच्या मिश्रणात भिजवणे	बी पेरणी, स्टंप (मूळ-खोड)	१२-१४	इमारती लाकूड
ऑक्टोबर-मार्च	माहितीचा अभाव	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, शेतीची अवजारे, मूर्ती, खेळणी तयार करणे
एप्रिल	४२००	६०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, मुळांचे फुटवे	१२-२४	औषधीयुक्त, फर्निचर, दागिन्यांची पेटी, खेळणी, प्लायवूड, चारा-पाने, हातात धरण्याच्या चालकाठ्या (Walking sticks)
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, हत्यारांच्या मुठी, चारा-पाने, छोट्या वस्तू, बिया-तेल, दिवा
एप्रिल-जुलै	२०००-२५००	५०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२-२४	औषधीयुक्त
डिसेंबर-जानेवारी	माहितीचा अभाव	लागू नाही	लागू नाही	पिशवीतील रोप, छाट, खोडांवरील मुळे, (rootlets at the base of stem)	२४	औषधीयुक्त, लाकडाचे वासेखांब, फळ्या, डहाळ्यांपासून टोपल्या, उच्च प्रकारचा कोळसा-स्फोटक दारू(गन पावडर) मध्ये उपयोग, कातडी कमावण्यासाठी सालीचा वापर, क्रिकेटची बॅट, चारा-पाने

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
९०.	पीलू	Salvadora persica	✓		✓		बी
९१.	चंदन	Santalum album	✓		✓	✓	बी
९२.	रिठा	Sapindus laurifolius	✓	✓	✓	✓	बी
९३.	सीता अशोक	Saraca asoca	✓	✓			बी
९४.	कुसुम	Schleichera oleosa	✓	✓	✓	✓	बी, मुळांचे फुटवे
९५.	मोखा	Schrebera swietenoides	✓			✓	बी
९६.	बिब्बा	Semecarpus anacardium	✓		✓	✓	बी
९७.	रोहन/रोहिला	Soymida febrifuga			✓	✓	बी
९८.	अंबाडा	Spondias pinnata	✓	✓			बी
९९.	कुकेर	Sterculia guttata		✓			बी
१००.	करू	Sterculia urens	✓		✓	✓	बी
१०१.	पाटल	Stereospermum chelonoides			✓	✓	बी
१०२.	पाडळ	Stereospermum colais	✓	✓			बी

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
नोव्हेंबर-डिसेंबर	५५००-१००००	३०-७५	२४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	८	औषधीयुक्त, बियांपासून तेल, चारा-सुगंधी लाकूड, कोरीवकाम करण्याकरिता
मार्च-मे	८००-१५००	८०	पाण्यात (अनेक दिवस) बुडवून ठेवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	१३-१४	औषधीयुक्त, लाकूड, कॅबिनेट तयार करण्याकरिता, कपडे धुण्यासाठी, फळे, दागिने उजळविणे, शोभिवंत
नोव्हेंबर-डिसेंबर	५५००-१००००	३०-७५	२४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, रस्ता सुशोभिकरण
ऑक्टोबर-मार्च	९०-१००	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	६-१२	औषधीयुक्त, चारा-पाने, साबण तयार करण्याकरिता, रस्ता सुशोभिकरण
जुलै-ऑगस्ट	१५००-२२००	५०-६०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड) मुळांचे फुटवे	१२	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड, शेती अवजारे, लाख (lac), जळाऊ लाकूड, कोळसा, चारा-पाने, फांद्या, शोभिवंत, बिया-तेल
ऑक्टोबर-मार्च	१५०-५०० ग्रॅम प्रती फळात	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२-१४	औषधीयुक्त, जळाऊ, कपड्यांवर निशाणी (धोबी कवच फळ), शोभिवंत
डिसेंबर-मार्च	२८०-३००	४०-८०	२४तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, खाण्यायोग्य फळ, शोभिवंत
मे-जून	९८८०-१३३४०	२८-५१	२४तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, घरबांधणी, फर्निचर, दोर, कोरीव काम
ऑक्टोबर-मार्च	२५०-३५०	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, आगपेटी, जळाऊ लाकूड
एप्रिल-मे	५३००-६४००	४०-९०	रात्रभर पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	२४	शोभिवंत
ऑक्टोबर-मार्च	५३००-६४००	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	२४	संगीत वाद्य, खेळणी, हलक्या दोरखंड, डिक
ऑक्टोबर-मार्च	३००००-४००००	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, इमारती लाकूड, फर्निचर, अवजारांच्या मुठी, चारा-पाने
ऑक्टोबर-मार्च	१५०-५०० ग्रॅम प्रती फळात	७०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, खाद्यफळे, औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, प्लायवूड, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने, शोभिवंत

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-१०० मि.मी.	२५०-१०० मि.मी.	
१०३.	जांभूळ	<i>Syzygium cumini</i>	✓	✓	✓	✓	बी
१०४.	चिंच	<i>Tamarindus indica</i>	✓		✓	✓	बी
१०५.	पेंढरा	<i>Tamilnadia uliginosa</i>	✓			✓	बी, मुळांचे फुटवे
१०६.	साग	<i>Tectona grandis</i>	✓		✓	✓	बी
१०७.	अर्जुन	<i>Terminalia arjuna</i>			✓	✓	बी
१०८.	बेहडा	<i>Terminalia bellirica</i>	✓	✓	✓	✓	बी
१०९.	हिरडा	<i>Terminalia chebula</i>	✓	✓			बी
११०.	किंजळ	<i>Terminalia paniculata</i>	✓	✓			बी

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
नोव्हेंबर-डिसेंबर	१८५०-२१००	६०	६-१२ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	१२	औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, लहान इमारती माल/वासे फर्निचर, प्लायवूड, जळाऊ लाकूड, कुपणासाठी वासे, नित्योपयोगी वस्तू
फेब्रुवारी-जून	१८००-२६००	५५-७५	रात्रभर पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	माहिताची अभाव	औषधीयुक्त, खाद्यफळे, विहीर बांधकाम, शेतीची अवजारे, फर्निचर, तेल आणि साखर कारखान्यात, चारा-पाने, बियांचे तेल, मूर्ती रंगविणे
नोव्हेंबर-जानेवारी	१८००-३१००	३०-६५	२४ तास पाण्यात भिजवणे, ४८ तास सूर्य प्रकाशात वाळविणे असे ३ आठवडे किंवा जास्त वेळ आलटून पालटून करणे	पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	१२	औषधीयुक्त, औद्योगिक दृष्ट्या वापरात येणारे लाकूड, इमारती माल/वासे, जळाऊ लाकूड, कोळसा
फेब्रुवारी-मे	१०५-४५० फळं	५०-६०	२४-४८ तास पाण्यात बुडविणे व सुकविणे (आळीपाळीने ३ ते ४ वेळा)	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	९	लहान इमारती माल, पानांपासून रेशमी किड्यांची पैदास, जळाऊ लाकूड, चारा-पाने (मेंढीकरिता) औषधीयुक्त (साल), विजेचे खांब, प्लायवूड, शेतीची अवजारे, बोटीसाठी, फळापासून, सालीपासून कातडी कमावणे
फेब्रुवारी-मे	१०५-४५० फळं	५०-६१	पाण्यात बुडवून ठेवणे (२४-४८ तास)	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, स्टंप (मूळ-खोड)	४-५	औषधीयुक्त, इमारती करता लाकूड, साल आणि फळांपासून शाई
जानेवारी-मार्च	१७०-२८०	४०-६०	पाण्यात बुडवून ठेवणे व वाळविणे	पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, बुटाच्या तळाची कातडी कमविणे, पुस्तके, कातडी पुस्तकाबांधणी, शाई तयार करणे
फेब्रुवारी-एप्रिल	४५०-५००	३५-७०	४८ तास पाण्यात भिजविणे / प्राण्यांनी खाल्लेले बी	पिशवीतील रोप	६-१२	औषधीयुक्त, इमारती करता लाकूड, शोभेचे झाड, चारा-पाने
डिसेंबर-मे	४०००	९०-१००	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, स्टंप(मूळ-खोड)	१२-१४	शेतीची अवजारे, हिरवळीचं खत-पाने

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
१११.	ऐन	Terminalia tomentosa	✓	✓	✓	✓	बी
११२.	भेंड	Thespesia populnea	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
११३.	खरळ	Trema orientalis	✓	✓	✓	✓	बी
११४.	काळा कुडा	Wrightia tinctoria	✓	✓	✓	✓	बी
११५.	तिरफळ	Zanthoxylum rhetsa	✓	✓			बी
११६.	बोर	Ziziphus mauritiana	✓		✓	✓	बी
झुडपे							
१.	पाचुंदा	Capparis grandis			✓		बी
२.	करवंद	Carissa congesta	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
३.	कारवी	Carvia callosa		✓			बी, छाट
४.	तरवड	Cassia auriculata			✓	✓	बी
५.	भारंगी	Clerodendrum serratum	✓	✓	✓	✓	छाट
६.	पांढरफळी	Flueggea spp.	✓	✓	✓	✓	बी
७.	रामेठा	Gnidia glauca	✓	✓			बी, छाट

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
एप्रिल-मे	३५०००-३५५००	७५	४८-७२ तास पाण्यात भिजवणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप, डांब	१२	औषधीयुक्त, लहान इमारती माल वासे, चारा-पाने, नित्योपयोगी वस्तू, सालीपासून दोर, बैलगाडी, (फांदीपासून लाकूड), शोभिवंत
डिसेंबर-मे	३६०००	३०-४०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, डांब	६	औषधीयुक्त, कोळसा, बंदुकीची दारू, फटाके, पेपर लगदा, खांब तयार करण्याकरिता, चारा-पाने
सप्टेंबर-फेब्रुवारी	३७००००	१५-२०	२४ तास पाण्यात भिजविणे	पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, वनीकरण, कोरीव काम, खेळणी, पेटी अशा छोट्या वस्तू तयार करणे, हिरवळीचं खत-फांद्या
जानेवारी-फेब्रुवारी	२-६ लाख	७०-८०	२४ तास पाण्यात भिजविणे	पिशवीतील रोप	२४	औषधीयुक्त, कोरीव काम, खेळणी, छोट्या वस्तू, हिरवळीचं खत-फांद्या
मार्च-मे	माहितीचा अभाव	६०-७०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त
ऑक्टोबर-मार्च	७००-२५००	३०-९०	४८ तास पाण्यात भिजविणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	माहितीचा अभाव	औषधीयुक्त, खाद्यफळे, शेतीची अवजारे, तेलाच्या घाणी, हत्यारांच्या मुठी, सरपण, कातडी कमावण्यासाठी साल, चारा-पाने
झुडपे						
जानेवारी	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	१२	शोभिवंत (Ornamental)
एप्रिल-मे	५००-६००	६०-८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, छाट	६	औषधीयुक्त, खाद्यफळे, सरपण
मे-जून	माहितीचा अभाव	८०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, छाट	६-१२	शोभिवंत, पर्यावरणीय पुनरुज्जीवन
फेब्रुवारी-एप्रिल	१२०००-१३०००	६५-९०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	६-१२	औषधीयुक्त, खाद्यफळे, सरपण
डिसेंबर-फेब्रुवारी	लागू नाही	लागू नाही	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	६-१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
ऑगस्ट	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	पिशवीतील रोप	माहितीचा अभाव	औषधीयुक्त, शोभिवंत, खाद्यफळे
मार्च-एप्रिल	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	१२-२४	औषधीयुक्त, शोभिवंत

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
८.	मुरुडशेंग	Helicteres isora	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
९.	अडुळसा	Justicia adhatoda	✓	✓		✓	छाट
१०.	कढीपत्ता	Murraya koenigii	✓	✓	✓	✓	बी, मुळांचे फुटवे
११.	फापट	Pavetta crassicaulis		✓			बी, छाट
१२.	चित्रक	Plumbago zeylanica	✓	✓	✓	✓	बी, छाट, मुळांचे फुटवे
१३.	सर्पगंधा	Rauvolfia serpentina	✓				बी, छाट, मुळांचे फुटवे
१४.	निर्गुडी	Vitex negundo	✓	✓	✓	✓	छाट
१५.	धायटी	Woodfordia fruticosa	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
वेली							
१.	गुंज	Abrus precatorius	✓	✓	✓	✓	बी
२.	समुद्रशोक	Argyrea nervosa	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
३.	शतावरी	Asparagus racemosus	✓	✓	✓	✓	बी, कंद
४.	पळसवेल	Butea superba	✓			✓	बी
५.	सागरगोटा	Caesalpinia bonducella	✓	✓	✓	✓	बी
६.	पिळूकी	Combretum albidum	✓	✓	✓	✓	बी, छाट

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
डिसेंबर	५००००-६००००	५०-६०	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	६	औषधीयुक्त, शोभिवंत
फेब्रुवारी-मे	लागू नाही	लागू नाही	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	६-१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत, कुंपण
जून-ऑगस्ट	८०००-१००००	७०-९०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, मुळांचे फुटवे	१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
नोव्हेंबर	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	६	शोभिवंत
वर्षभर	४८०००-५००००	२५-३०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, छाट, मुळांचे फुटवे	६-१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
मे	माहितीचा अभाव	६०-९०	बिया २४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप, छाट, मुळांचे फुटवे	१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
वर्षभर	लागू नाही	लागू नाही	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	६	औषधीयुक्त, कुंपण, शोभिवंत
एप्रिल-जून	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	६	औषधीयुक्त, शोभिवंत
वेली						
फेब्रुवारी-मार्च	७५४०	८०	२४ तास पाण्यात भिजवणे	पिशवीतील रोप	८	औषधीयुक्त
डिसेंबर	१५५००	५५	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप, छाट	९	औषधीयुक्त, शोभिवंत
डिसेंबर	१००००	६०-९०	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	६	औषधीयुक्त
मे-जून	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	पिशवीतील रोप	६-९	औषधीयुक्त, शोभिवंत
फेब्रुवारी	माहितीचा अभाव	९०-९५	गरम पाण्यात भिजविणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, कुंपण
मे	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	छाट Humic acid मिश्रणात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	६-१२	शोभिवंत

क्र.	नाव	शास्त्रीय नाव	सरासरी पर्जन्यमान				वृद्धी तंत्र (Propagation technique)
			१५००-३००० मि.मी.	३०००-६००० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	२५०-९०० मि.मी.	
७.	कावली / सुपर्णिका	<i>Cryptolepis dubia</i> / <i>C. buehananii</i>	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
८.	अम्बुळकी	<i>Elaeagnus conferta</i> / <i>E. latifolia</i>		✓			बी
९.	वावडिंग	<i>Embelia tsjeriam-cottam</i>		✓			बी, छाट
१०.	गारंबी	<i>Entada rheedei</i>		✓			बी
११.	उक्षी	<i>Getonia floribunda</i> / <i>calycopteris floribunda</i>	✓	✓			बी
१२.	मधुनाशिनी / बेडकी	<i>Gymnema sylvestre</i>	✓	✓	✓	✓	बी, छाट
१३.	अनंतमूळ / सारीवा	<i>Hemidesmus indicus</i> var. <i>indicus</i>	✓	✓	✓	✓	बी, मुळांचे फुटवे
१४.	माधवीलता	<i>Hiptage benghalensis</i>		✓			बी
१५.	वाकेरी/वागाटी	<i>Moullava spicata</i>		✓			बी
बांबू							
१.	बांबू-कलक	<i>Bambusa arundinacea</i>	✓	✓	✓	✓	बी, मुळांचे फुटवे
२.	बांबू-मेस	<i>Dendrocalamus strictus</i>	✓	✓	✓	✓	बी, मुळांचे फुटवे
३.	उडा	<i>Pseudoxytenanthera stocksii</i>		✓			बी, मुळांचे फुटवे

फळे/बीज संग्रह करण्याचा हंगाम Time of Seeding	प्रती किलोत बियांची संख्या (अंदाजे) Seeds/Kg (approx.)	बी रुजण्याची टक्केवारी Average Germination % in Nature or Nursery	बियांवर पेरण्यापूर्वी करावयाची प्रक्रिया Treatment for Germination	लागवडीची पद्धत (Plantation method)	लागवडी करिता रोपांचे सर्वसाधारण वय (महिने)	उपयोग Uses
फेब्रुवारी	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	पिशवीतील रोप, छाट	९	शोभिवंत
एप्रिल-मे	माहितीचा अभाव	९०	शेणाच्या मिश्रणात भिजविणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	खाद्यफळ, शोभिवंत
वर्षभर	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	पिशवीतील रोप, छाट	६-१२	औषधीयुक्त, कुंपण, शोभिवंत
मे	२५-३५	माहितीचा अभाव	बी आतला पांढरा भाग दिसेपर्यंत घासणे व २४ तास गरम पाण्यात भिजविणे	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
मे-जून	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
जुलै	माहितीचा अभाव	३५-४०	२४ तास पाण्यात भिजविणे	पिशवीतील रोप, छाट	१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
मे	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	माहितीचा अभाव	पिशवीतील रोप, मुळांचे फुटवे	१२	औषधीयुक्त
एप्रिल-मे	माहितीचा अभाव	८०-९०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	औषधीयुक्त, शोभिवंत
एप्रिल-मे	१२००	८०-९०	आवश्यकता नाही	बी पेरणी, पिशवीतील रोप	१२	कुंपण, शोभिवंत
बांबू						
एप्रिल-मे	०.७५-१.०५ लाख	५०-९५	आवश्यकता नाही	पिशवीतील रोप	६-१२	लहान इमारती माल/वासे, चारा-पाने, मृदा-संधारण/स्थायीकरण, लगद्यासाठी लाकूड/पेपर, कुटिरोद्योग
एप्रिल-जून	३२०००	२५-८०	पाण्यात बुडवून ठेवणे	पिशवीतील रोप	६-१२	लहान इमारती माल/वासे, चारा-पाने, मृदा-संधारण/स्थायीकरण, लगद्यासाठी लाकूड/पेपर, कुटिरोद्योग
माहितीचा अभाव	७५०००-७८०००	५०-७०	२४ तास पाण्यात भिजविणे	पिशवीतील रोप	६-१२	लहान इमारती माल/वासे, चारा-पाने, मृदा-संधारण/स्थायीकरण, लगद्यासाठी लाकूड/पेपर, कुटिरोद्योग

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There is no handwriting or other markings on the paper.

→ **खतचंदन**
(*Pterocarpus santalinus*)
रेठरे धरण, जि. सांगली

शिसम ←
(*Dalbergia latifolia*)
फणसाड, जि. अलिबाग